

Գարսիական Լուրեր

ԲՈՂԱՆԿԱՅԻՆ ԹԻՒՆ

ԱՐԱՐԷ Պրուշի թագաւորն ու իր պատուովն հարսն հանդէսները: Բնագրայի թագաւորին դաւանք վախճանը: Այլեւայլը:

ԿԱՂԱՄ Կայսեր ու կայսրուհին ճամբորդութեան թոյլ: Ամբիկայի գնալուն: Շահութեան մը: Արժեքի տէր:

ԵՆԳՂԻՆ Ուղղափառ կաթողիկոսի մը բանաստեղծութիւն ու ազատը: Յետապիտի մէջ արուեստի հանդէս: Ամբողջի գործարարը բանաստեղծը:

ՀՈՍՏԱՆԻ ՏԻՐՈՒԹՅՈՒՆ Յիսուսեանց մեծաւորին մահը: ԲՆԱԳԻՆ: Բանակին օրերը կ'ընթացնան:

ՀՈՒՆԵՏ Կաթողիկոսութեան հաստատութիւնը կը հրատարակուի:

ԻՌՈՒՍԱՏԷՆ Պաշտօնից փոփոխութիւն:

ՕՍԿԱՆԵԱՆ ՏԵՐԻՓՈՒԹՅՈՒՆ Մայր թագուհին մահը: Կրօնաստեղծութիւն որոշումները: Սեփեթով: Ձեռնարկ շինութեան մը:

ԿՆԵԱՍՏԱՆ Եզրամարտութեան վիճակը:

ԻՄԵՐԵՆԻՍ

ԱՐԱՐԷ

Պրուշի մեծափառ ինտիպարը, որուն համար խել մը ժամանակէ վեր կայսերական պալատին մէջ մեծամեծ պատարասութիւններ կ'ըլլային, ամառս 19ին կէսօրին վերջը ժամը 5ին մայրաքաղաքը հասնաւ իր կիսօրը եղբորը կարողս իշխանին եւ անոր որդւոյն կարողս ժրեղեքիկիս իշխանին հետ: Արդէն մէկ երկու օր ասանք մեծափառ կայսրը վերեւը ընդունելու համար քանի մը երեւի իշխաններ, խաւրած էր տեղութեան սահմանները, որ սր ինչպէս նաև ճամբուն վրայ ուրիշ քանի մը սեղեր, զորաց սլէյֆայլ գնդեր շարուած կը կենդանի գերեզմաններու համար: Կայսրը մինչև Կրօնաստեղծութիւնը (Վիեննայի շուրջ 11 միլիոն հետև) իր մեծափառ հիւրերուն զինանքը զնաց, հոն վերջը ընդունեցաւ եւ իրար սիրով սղջագործեցին: Վիեննայի շուրջ կառուց կայսրանին մէջ, որն որ մեծաշուք փաստաբանութեան պարտաւորած էր, կը սպասէին կայսերական տան բոլոր իշխաններն ու կայսեր մայրը, շատ մը մեծամեծ զորավար եւ անվեր բազմութիւն ժողովուրդ: Հոն ալ գումար մը զուր շարուած էր:

Ընդհանրապէս, որն որ Աւստրիայի ու Պրուսիայի զորքերով ու զինանշաններով զարդարուած էր, հասնելուն պէս զորաց երաժիշտները սկսան Պրուսիայի ազգային նուագը հնչեցնել: Կրօնաստեղծութեան օրն ու իր բարձրագոյնը եղբայրն աստորիական համագրեւս հարած էին, իսկ մեծափառ կայսրը Պրուսիայի համապետ: Հոն ժողովուած իշխաններն որոշուելէն ու զորքերն առջեւն անցնելէն ետեւ՝ կայսերական կառք պալատի կամ, ժողովրդական անհամար բազմութեան մէջն անցնելով, որոնք կեցցէի ձայներով օրը կը թնդապլենին: Երբ օրը Բեղիկայի ինտիպարը Պրուսիայի թագաւորին սլէյֆութեան գնաց: Իրիկուր բոլորը մեկտեղ կայ-

սերական պալատն ընկնելէն ետեւ՝ արքունի ինտիպար գային, որն որ խիստ շքեղ զարդարուած էր, եւ հոն ալ ուրախութեան ու կեցցէի ձայներով ընդունուեցան:

Ընդոյ 20ին կէսօրէն յատուց պատրուկ կարգի մեծ պարահանգէս մ'եղաւ, որուն մէջ ներկայ էին Վիեննայի եւ շքեղայ անպարուն զորաց գնդերը: Ժամը 9ին յատուց մեծափառ կայսրն իր սկսական զորագրեաներովն եկաւ ու զորաց հրամանատարութիւնն առաւ: Ժամը 9ին երեւցաւ Պրուշի թագաւորը Աւստրիայի հարկարական ձեռնարկը համագրեւսով, նշանակ Բեղիկայի ինտիպարը մերջին օրերն առած Աւստրիական հետեւակ զորաց համագրեւսով, Պրուսիայի երկու իշխանները Բեղիկայի թագաւորանոց իշխանը, բոլոր կայսերական տան իշխաններով, 150ին շափ կորստեանով ու մեծամեծ պաշտօնակարներով, միտեգանցն շատ մը կեանքներով, որոնց մէջ Աւստրիական եւ Կրօնաստեղծութեան իրենց փաստար համագրեւսովը կը նշանակուէին: Զորաց բոլոր երաժիշտները սկսան անվիշակաւ Պրուսիայի ազգային նուագը կայնել: Կայսրը որն որ Աւստրիայի սպարապետի համապետ հարած ու Պրուշի շքանշանը կրած էր, իր մեծափառ հիւրերուն զինանքն եկաւ եւ անոնց հետ զորաց տրեւելն անցնելէն ետեւ, բոլոր գնդերն անվիշակաւ հրամայելով՝ անոնց առջեւն անցուց: Այլեւայլ բաց կատարու մէջ ներկայ էին կայսեր մայրն ու հոն գումար ուրիշ արքիպատահները: Հանդէս, ինչպէս բոլոր ժամը 9ին սկսաւ եւ կէսօրուան մեծ ընկնցաւ: Այսօր ալ ամեն կողմ ժողովրդական բազմութիւնը կը վառար, որոնք մեծափառ վեհապետաց երիտաւր եւ գալու առեն կեցցէ կը կանուէին:

Չաշէն վերջը ժամը 9ին մեծ կուսահանգէս եղաւ, ամենէն յատուց կ'երկար կայսրն իր ուղ կողմն անննայով Պրուսիայի թագաւորը, երկրորդ կուսով կու գար կայսեր հայրը Բեղիկայի թագաւորին հետ, երրորդ կուսին մէջ Արքեպիսկոպոսը Պրուսիայի թագաւորին եղբորը հետ, ետքը կայսեր երրորդ եղբորը Բեղիկայի թագաւորանոց իշխանին հետ, եւ կարգաւ ուրիշ արքիպատահներն ու իշխանները: Իսկ ետեւէն կեցցուի մեծամեծաց, զեռուստաց, զորավարաց եւ անանկանկանաց կատարելով իր ու համար շունկին անանկ որ կայսերական կառք ժամը 9ին քաղաքին գնդէն կ'երկար եւ ժամը 9ին կ'իս կառուց շարքը նոյն գոնէն կ'երկար էր ընկնցուցած: Իրիկուր բոլոր իշխանը ինտար գային: Ասանկ մեծամեծ հանդէսներ ամեն օր կը կատարուէին, կ'ըսուի որ Պրուսիական բարձր հիւրերն երկուշարթի օրը հասկից ճամբայ պիտ'օր ելլեն:

Ինչպէս արդէն յայտնի է Պրուսիայի թագաւորին Վիեննա գալուն պատճառն է փոխադարձ ուղեւորութիւն մ'ընել Աւստրիայի կայսեր: Իսկ Բեղիկայի թագաւորին համար հաստատութիւն կը կայրուի որ որդին Աւստրիական կայսերական տան իշխանու հայ

մը հետ կարգելու գտնուած անննայ: Ասոյ փայ Պրուսիայի շքանշան հաստատուի մը մէջ, որուն համար Երբ կը զօրցէ ինչ յայտնուակն պաշտօնական է, կը գրէ որ մեր (Բեղիկայի) գրահատանովն Եւստորիական արքիպատահայ մը հետ կարգուելու խօսքը հաստատուի կ'եղեւայ, եւ անոյ շտ բոլոր երկիրը մեծ ուրախութեամբ կ'ընկնուի աւ գեւաքը, որով թագաւորութեան ապագան կը հաստատուի, որով հետեւ նոյն դեպքով Պրուսիայի ու Պրուսիայի բարեկամութիւնն եւ Աւստրիայի պաշտօնականութիւնը կը ստացուի: Իստքը կը ընկնուի նոյն Բեղիկայի լրագիրն ըսելով. «Աստուած ապ ու թագաւորն իր ճամբորդութեան փախճանին հասնի»: Երբ լրագիրն աւ հաստատու յատուց ընկնելէն ետեւ՝ անննայակն վրան կ'անցնէ որ անոյս 16ին Բեղիկայի թագաւորին իր որդւոյն հետ մեկտեղ երկուսը անվիշակաւ ինչ ինչան զնաց ժամանակաւ Աւստրիայի կուսակալ եղող Կրօնաստեղծութիւնը կայսրն, ուր որ ներկայ էր նաև անոր 17 տարեկան ուղեկըր Վարիամ Հենրիկ: Երբ օր վերջը նորէն սլէյֆութեան գային: Աս պարագունքն եւ միտեգանցն կատահանակն ետքը թագաւորանոց իշխանին կայսեր մորն ու նոյն իշխանուհին հետ կատարով պարտեւր երկուսը յայտնուակն կը յուցնէ որ կոյսերական տունը զինքը փեռայացնելու միտեալ է:

Ընդոյ 18ին իրիկուր արտաքին գործոց պաշտօնան Բեղիկայի թագաւորին պատուովն շքեղ պարահանգէս մը առաւ, զորն որ մեծափառ կայսրը, Բեղիկայի թագաւորն է իր որդին երկուց ներկայութեամբը պատուեցին:

Յատարաստ արտաքին գործոց պաշտօնայ Վեղիկայի իշխանն ամառս 16ին իր 80երորդ տարին մեծելով՝ շատ մեծամեծներէ սլէյֆութիւն ընդունեցաւ, նաև մեծափառ կայսրը Բեղիկայի մեծափառ թագաւորին հետ զինքը շնորհաւորելու գային եւ մէկ ժամի շափ քաղաք մնացին:

Վաղցիայի մեծափառ կայսրը պատուով Վեղիկայի հրամանատարութեան շքանշանը խաւրեց Օճոնկ կոմսին, Աւստրիայի կայսեր կեանքը ազատելուն համար: Ինչպէս ուրիշ անգամ զուցեցինք, 23 տարեան շափ կար՝ որ ամեն փոխադարձ նշանակութեան լէր եղած երկու տերութեանց մէջ:

Իսկ մը ժամանակէ վեր պատերազմի պոչոտոտարներ վերցուած, եւ անոյ տեղ Բանակի մըն կ'անարարանին մը դրուած էր, որուն գահերիցոյ ինչինը կայսրն ունի: Հիմակ աւ ժողովը շատ մաս բաժնուեցաւ, որոնց զահերէց դրուեցաւ, գուրիկէ մաս արքիպատար:

Ընդէն ուրիշ անգամ ճամբուած էր որ Վ. Գահայայապետը մեծափառ կայսեր ինքնընկն, Եւկրամի (Եւստրիական մայրաքաղաք) կայսերական ստեղծութիւնը արքեպիսկոպոսութեան աստիճան բարձրացուց: Արդ ասոր Բեղիկայի համար անոյս 8ին կատարուեցաւ, որուն համար մասնաւորապար Ահրամ գոյած էր բարձրագոյնական նախակ վեհապետութիւն: Ահրամ Պրուշի կարգինար: Բաց ի

շատ եկեղեցական եւ աշխարհական բարձր տարի-
 ճանաւորներէ՝ ներկայ էր հասերեւին նաեւ Խառա-
 քաստանի կառնակալ Եւրազիէ սկսուհիս : Կէսօրը
 արքայախորատական պարտուր 400 հոգեւ ինքնը
 տրուեցաւ : Չ քանակաւորուի նորիւրակն արգեն հոս իր
 տեղը զարմած է :

Գ Ա Ղ Ղ Ի Ա

ՍՆՏՍՈՒՍԻ կայսրն ու կայսրուհին առ օրերս Ս :
 Կրթի մէջ քիչ մը պիտի կենան ու անկէ ետեւ
 պիտի բնական բողոքները պիտ'որ կրկնուին :

— Գործիչ, Մայիսի 12 : Մշակուիչ էր ծանուցու-
 նել թէ Միացեալ Նահանգացի կայսրան Պր : Մայիսի,
 իր ետ կանչուելու ինքնազիջ մեծախառ կայսեր
 տուաւ, որով Գործիչական արքունեաց քով սենե-
 ցած պաշտօնը կը վերջանայ :

— Սեպտեմբ 27 : Մշակ անան լրացիր կը դրաւ
 մէ ինչ Գլխամասի հասարակութեան մէջ, իրրիւ, քն-
 կերտարական մտաց տէր ամենամեծ ծանոթ եղող
 բժշկի մը ինքնան առեն նոյն տեղուան բնակչաց
 կուլման խոստովութիւն եղաւ : Թեպէտ եւ կուսակալն
 արդէն յառաջուց իմացած ըլլալով՝ ծաղկանիւրը վե-
 նուորներ զրած էր, սակայն այսու ամենայնիւ դա-
 դուպին ետեւէն սաստիկ բազմութիւն եկաւ խոնկե-
 ցաւ, մինչեւ հայկ եղաւ բուռութեամբ ասոնց կիւ-
 ղեցի մտնելն արդեւիչ, որ ասան նաեւ ինքիւն
 վերջերս ալ ամուսնուր եղան : Չորաց կարգապահու-
 թեամբն ու կուսակալին հաստատամտութեամբ
 դրոպիներուն զխառնուրը բուռեկէն ետեւ հան-
 դարուութիւնը նորեն տիրացաւ բազմութիւնը ցրու-
 ցաւ, անանկ որ աս անց ուրիշ խոսովութիւն մը ին-
 զու մը կատարուեցաւ :

— Վճարին Ընթացի 30ին եկած լրեւորմանց լրով
 նոյն տեղաց ընդհանար կառավարն ու իր գործ-
 օրենքները, ինչպէս նաեւ քովի գործարար նոյն
 քաղաքէն ելեր ու պղտիկ Գործիչականի դէմ ար-
 շաւանք սկսեր են : Պր : Մայիսի ու Յէյնիսի մէջտեղը
 շատ ցեղեր Գործիչայի դէմ դժգոհանակութիւն կը
 ցուցնէին, սնոր համար առ նոր արշաւանաց ձեռք
 դարձուեցաւ : Ըս արշաւանաց բոլոր տեսած ժամա-
 նակը պահեստի գուռը մը Երարացուց գրացի ցե-
 դերուն վրայ պիտի հսկէ, որոնք ձուրձուրայի մէջ
 կը բնակին : Արշաւանաց բանակը պիտի բազմանայ
 վեց հեռուեակալուրաց բաժնիներէ, հետը շատ մին
 ալ հեծեղազոր, ափրիկեցի որսուղ գնդակներն ու
 կռնակաւ ինդանսթանիներն, եւ ան տեղերէն
 պիտի անցնի որ բանակին ուր կը կարգ ցուցնէ :
 Անխժ-Սանդ զորսականն իր դնդերովը կը գործէր :
 Գամալ պորտուկուր պահեստի վերին հրամանատա-
 րութիւնն օրտի լինէ, որն որ ձուրձուրայի դիմողը
 ճրաւ էլ Միլիան լերան վրայ պիտի բանակի ու նոյն
 կողմերուն պատերազմող բնակիչը պիտ'որ գողտ-
 Գամալին հրամանատարութեան տակ ու թը հետե-
 ւախորաց բաժնի տիրի ըլլայ :

Ա Ն Գ Ղ Ի Ա

Երան, Մայիսի 8 : Գլխամասի Աւլախովան
 անուն Գլխարարուի կայսրութեան ու Օրոգիի հոս-
 մեակն կը շարունակուի զաճերեց Մուր կիկեղեցական
 իրենց պարտը վճարելու կարողութիւն չունենա-
 լով՝ բանուած էին : Ասոր պարտագները հիմայ նոյն
 Կեր, կայսրութեան իր կիկեղեցականներուն հե-
 տեւեալ շրջապահական ինքնազիջ պիտ'որ կ'իմացը-
 նէ : Մեծարդէյ Յէր : Արդէն լրած պիտ'որ ըլլալ
 իմ Օրոգիի կը շարունակուի զաճերեց մեծարարուի
 Մուրին հեռ բանուելու եւ Վասիլի մէջ բանտ
 գրուելու : Վասիլի պորտուրը կարգի դեպք մը զիս կը
 պարտաւորեւ առ բանտ պարտագները ձեցի իմացը-
 նելու : Իմ նախորդիս տակեր հանդուցեալ Չարլս
 Պրան Մարիին ուղեց Գեոորգիականի մէջ իր պաշ-
 տանաւան քով եղած Խառաքուի ստարակութեան
 մեարք շատցընել : Ըս վախճանին ինք Մանուէլի
 եւ Ալեքսանդրի գրամատեղանի ընկերութեան 80
 բաժնետոմար (action, հիւսն) որոշեց եւ (որովհե-
 տեւ ըստ անցիկիս օրինաց նոյններն ուղղակի ա-
 սարելութեան օժիտ չէր կրնար թողուլ) իրբեւ ա-
 սարելական փոխանորդի իմ նախորդիս ու Օրոգիի
 Մարման փարձարանին նոյն ատենու ան զահերեցին
 ինտըր, սահմանելով որ առ երկու պաշտօնին ու-
 մէն յարգանքն ալ նոյն Ռատփորդի ստորին ու-
 թեան համար եղած բաժնույններուն պահուպան
 ըլլան եւ անոնց սարելեան շահն ալ անոր օրտին
 գործածեն : Երբոր ես իմ նախորդիս իրբեւ ասա-
 քելական փոխանորդ եւ վերապատուելի Մուր Օւ-
 րոգիի զահերեցութեան յարգող եղինք նե, առ բա-
 ժնագիրներն ալ մեր ձեռքն անցան, յարանի է որ
 ասանց զարմակն շահաւ մը : Բայց քիչ մը ետք
 յիշեալ գրամատեղանի բաները գեշ երկնազով
 բաժնորդները տարեկան շահ անենաւ տեղ՝ որով-
 սարելեցան ամեն մէկ բանին համար երեք երեք

ինքն սերունին ալ վճարել, ուրիշ մեզն ալ ու-
 ղուեցաւ, մեր նոյնը զարմար եւ բոլոր որ դա-
 մագլխոյն տերը մեր չենք, ան ասան պետք եղած
 դրամը Ռատփորդի ստարակութեան կիկեղեցական-
 ները հարկին : 1851ին աշնան վերայիշեալ գրա-
 մատեղանի ընկերութիւնը ստանկացաւ, ու պահած
 դումարին երբոր պարտագներն իրենց ստակը
 կամ իրենց պահած գումարը կը պահանջէին, մեր
 ալ նոյն գրամատեղանին մեկուր բաժնորդներուն հա-
 սասար դրուելով՝ իրեն պարտագան լուրուելու ե-
 դանք : Մեր արդէն ստացուած մը չունինք, բայց
 մեր բարեկամացը հեռ խորհրդակցելն ետեւ՝ հա-
 անկանք 1000 իրաւ սղնակին վճարելու ոյն ինտ-
 ինեամբ որ մեզն ալ ուրիշ պահանջում չընեն :
 Վսկէ ետքը բունը բուն գատատանին առջին էլ-
 ինով թեւեթիւնը չընդունուեցաւ եւ դաշուելու որ
 ամեն մեկ բաժնետոմարի համար 60 իրաւ սղնակն
 վճարուի : Աս հարուով մեր 4800 իրաւ տալու
 պարտաւոր կը լըլըլը, որով միտակ 1000ը վճարած
 էինք : Արդու վեղ ստիպեցին պահած 3800 իրաւ
 ալ վճարելու, մեր պատասխանեցինք թէ վճարե-
 լու կարողութիւն չունինք, 1000 իրաւ արգեն
 վճարած ենք, անկէ ուրիշ չենք կրնար ալ ու մեր
 ձեռքէն եկածն առ է, որ մեր ունեցած քիչ մը
 ստացուածը, գրքերն ու մեր զգեստները ծախեցը
 ու անոնց գները ձեռք տանք, ստիպին մեր երկուքին
 ալ ունեցած ասանկ բաները մեկուր 200 իրաւ
 սղնակն չեն ընէր : Աս առարկութիւնը մերժուե-
 ցաւ, ինչպէս եւ մեր ալքատութեան վրայ տուած
 վարդութեան հաւատացին, բայց յոյս ունեցան որ
 քիչուր գատատանի ելլէ նե, Լուովեկանը նոյն սա-
 կը կը ժողովն կը շարին : Արմայի մտածել ինչ նոյն
 պաշտօնատեղաց հանար ի սղնակն անը շատ դժու-
 րին էր հոս կաթիլի կայսրութեան մը ստացու-
 թիւն ընկունը, բայց անցած տարի իմ ստացու-
 թիւն զառմանքը (կայսրութեան քննորդական
 կրթնար մըն է) այնչափ անցած ճշդիս իրենց
 առջեւ գրուեցաւ, որ իմ որպիսութիւններս լրով
 իմացած են : — Աս ալ արժան կը համարիմ ծա-
 նուցանելու, որ առ վեճակի մէջ ինչպիս պետեալ
 պէս իմ կայսրութեան պաշտօնեւ հրաժարեցայ,
 որպէս զի ասանց իմ ինքնիս փաստ մը հասնելու բե-
 ուր միտակ իմ փրատ էլնայ : Բայց իմ հրաժարան
 անանկ կըրգով մը մերժուեցաւ, որ ես հանդու-
 ցայ ինչ իմ պարտը եւ կայսրութեան ինտու վարդու-
 թիւնը յառաջ տանելու : — Ասանկերիս կը ան-
 նէր որ մեր պաշտօնեւ անոր՝ որուն մէջ ինչեւ
 պարգևատարութեան անուամբ միայն մեզն համար
 եւ իրքը ուրիշ նպատակի համար ընդունելու, կամ
 անոր որսհարան ըլլալու հարկուրդները, վեղ ա-
 նանկ վարանաց մէջ ձգել, որով չկարար պրծի-
 ինք որ ունինք ու ինչ որ անենք, մատանագ ինչ
 ալ անիմ ուրիշ ասանց մեր յանցանաց մեր վրայ
 գրուած պարտագներն վճարելու համար, ու-
 րիշ բան չմնաց մեզն, բայց ինչ վճարելու անկա-
 ղու եղողներուն գատատանին առջեւ ելլել : Աս
 գժախատ փեճակիս մէջ անով կը միխմարուիմ, որ
 ամեն կայսրանէ ինչ բարեկամներ ու թէ ստար-
 կաններ կըս կը վատահարեն, որ առ գեպրով
 կայսրութեան նկարագրին պատուոյն ամենեկին
 փաստ մը չհասաւ : Աս գեպրին գիտար հետեւե-
 ինը մը մարդիկ են անսխմանին տն պիտ'որ ըլլայ որ
 հասնական կայսրագուսի մը աղքատութիւնն ակնե-
 լու երեւայ : Աս միշտ առ աղքատութեան մէջ ա-
 պրիչայ, նոյն ալ չիմ փոխու պին ամեն հարստու-
 թեանց գիտացը՝ որովոր ոչխարըս ինչի կրնայ
 տալ : — Ս : Գ : Ս : Ս :

Իսանկն աս փեճակի մէջ էին, մէ մ'ու պի-
 միկհատի մէջ հարուատ հանուական մը ինք զնիւ
 յօժարակամ՝ մասայց՝ ուղուած վճարելու երաշ-
 խուար կենալու : Սակայն ըստ օրինաց, նոյն եր-
 կու կիկեղեցական անձինք, ասանին օրը, երաշ-
 խուար ինեամբ չէին կրնար աղաւ ինտ արուիչ :
 Գլխամասի համար ու անոր մատակարար եղող Լուովե-
 կանները նոյն իսկ ասանին օրը, անոնց պղծութեան
 եղան : Գամի մը օր երբոր գատատարն որոշեց որ նոյն
 երկու կիկեղեցականներն աղաւ ինտ արուին, ինչու
 եր իրենց բոլոր ստացուածքը (200 իրան) ապէն
 ետքը, ոչ լին կրնար լուրնաշատուիլ : Արդ ասան-
 կով արդէն հիմայ բանուեն եղած են եւ, Գլխամասի
 համար ուղղափառները ստարագրութիւն կը ժողովն
 ասանց ստած 1200 իրաւին տեղը նստին ինքնուր :

— Մայիսի 9ին Տեղապետի (պրանտայի մայրա-
 քաղաքին) մէջ արուեստից տեսարանը բացուեցաւ
 մեծ հանդեսով : Արքատուան շատ անկե բազմու-
 թիւն կար : Կերկուց եղողները 10,000ն անկի էին :
 Տեսարանին շէքը շոյս - Գառքիին կը նմանի գր-
 խուար բաներու մէջ, բայց մէջի բաժնետոմար տար-
 լեր է : Գլխուար մասերն են կրկն մեծ ու լուսաւոր

արահներ, որոնց մէկը 425' (425 սար) երկայն,
 100' լայն ու 105' բարձր է, մեկայնին ալ իրարու
 հաւասար՝ 355' երկայն, 50' լայն ու 65' բարձր :
 Այլ յաւան որ ամարուան մէջ թաղուին ուլ հա-
 տեւաց պղծութիւն պիտ'որ ընէ : Մշիկ նիւթերը
 բաւական տեսելու արժանի են, սակայն զարդա-
 լանքը դեռ լրնցած չէ :

— Մայիսի մէջ գործուող բանարկներու
 պահուելեան վրայ Տէլէ Կեօլ ասանկ կը խօսի :
 Ամեն մարդ կը ծիծաղէր, երբոր ազատ փաճաւա-
 կանութեան դրոպութեան ասին Գորպէն բանու-
 րայ ստիպարու մը մտնեցած ըլլալը կը ցուցնէր,
 ըսելով թէ փոխանակ դուր մը բանուար՝ գործա-
 տիրոջ մը ետեւէն վաղելու, երկու գործատարը
 մէկ բանուարը ձեռքէ ձեռք պիտի քաշեն : Գաղտե-
 նի մարդարեւութիւնն արդէն շատ գեպրու մէջ
 ստուգուեցաւ : Տիմակ ալ անտարբեկան բան մը
 չէ բանուարի մը գործատարի մը քով մտնելն յա-
 ուալ ճիշդ անդեկութիւններ ուղեւ թէ ինչպիսի
 տեղ է բանելու տեղը, ինչչափ բարձր է, ինչ առ ո՞ր
 է եւ այլն : Ասոր վրայ ան ալ պետք չէ մտնել թէ
 բանուարը բարձրացած է ու բանելու ժամանակը
 քիչացած : Երբ վարդակները շահուելու օրը մը
 ըստ ժամանակը 10 ժամի ինչընելու, բանուարը
 կարճ ժամով մամը 6 կայսրութեան պէս մեղմանելու
 կը դարձնուին ու կ'երկին կ'երկացին : Մշիկ
 պրիմի մէջ մեծ գործատար մը, որն որ 1000 հարկ
 կը բանեցընէ, ուղեց իր մարդիկը շատ անարով մի-
 չեւ, ժամը 7 բանել, գործատան կուսուր կրպեց ու
 պահագանի պէս անոր տղանը կեցաւ : Գետեւոր-
 ներն իրենց օժոյր կատակի սկսան, հանդարտու-
 թեամբ սրահներուն ու աստիճաններու վրայ նստե-
 ցան ու սկսան երկեր երկելով ժամանակն անցընել :

Գ Ր Ո Ս Ա Յ Ի Տ Ե Բ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Մայիսի 7 : Մեծեղէի Կ Մարմն ըստ ան
 լրացելու պահաճով արդիս րմեկն անեղով կ'իսկ որ
 Հասնայ ամուսնու եւ Խուսաստանի մէջ խոսակցու-
 թիւններ կը ըլլան, Ահաստանի շատոնց գրատարի
 ինքներուն կայսրութեանը գնելու համար :

— Մայիսի 9ին Յիսուսեանց մեծարդոյ ընդհան-
 րական մեծարար Է : Յոլխանիս Խուսեան, երկայն
 հիւանդութեան մը ետքը վախճանեցաւ : Ասոր վրայ
 Հասնայ լրաբիւր յարգող անդեկութիւններ կու տայ :
 Մայիսի 17 Տիմակի նշանակելի Զին Ընդարարով
 քաղաքը ծնաւ : իր բարեպաշտ եւ ուղղափառ ծնող-
 ներն ու Յիսուսեաններուն մեկն շատ աղէկ ու
 զգուշութեամբ կ'ստեղծեցաւ, նոյն քաղաքն ալ իր
 ուսումները գրախ հանեց, եւ Էննէ անուն հաւա-
 կաւոր վարդապետ անաշտարութեամբը Յուրաբեն
 լեզուին մէջ պիտեւս յառաջացաւ, որ զի բախտեմ
 կը խօսէր ու կը գրէր : 1804ին Խուսաստան գնաց,
 եւ նոյն տարին Յիսուսեանց կը ընդ մնաւ, անկի
 երկու տարի ետքը գտտասանց մինչեւ ծարրասա-
 նութիւն եղած ուսումներուն վարդապետ եղաւ, ետքն
 ալ աստուածաբանութիւն սորվելով 1812ին քա-
 ճանց ձեւնագրուեցաւ եւ Ահեքեն լեզուաւ քա-
 ղաղ տալու մէջ ալ երեւելի եղաւ : Թանկանկ մ'ալ
 Հելլուսեալս Արդիս Նահանգին մէջ կը ծաղկէր ու
 հոն երկայն տան կը կ'ընար, թէ որ նոյն աստուած
 է : Առաջովիս Գործիքն սնուն Յիսուսեանց մե-
 ծաւորը վիրն խաղալու չկանէր եւ Գորքին քաղաքին
 մէջ ինչպիսիս խոստատուած ու Յիսուսեանց
 յանձնուած գաւառական գարդին կարգավար չընէր :
 Հ : Խուսեան հոս ալ շատ ժամանակ աշխատեց
 ետեւ, վերջիշեալ մեծարարին մահունէն ետքը,
 խաղաղի մեծարարի անգաղաճ անուանուեցաւ եւ
 քիչ մը ետքն ալ, այս ինքն 1820 Յուլիսի 9ին բու-
 ըր միարանութեան զխառնոր ինք ընտրեցաւ, եւ
 24 տարուան երկու ամիս պակաս՝ քանակի կեր-
 պով ամենայն խոհանարութեամբ եւ ամեն առաքելու-
 թեանց մէջ օրինակ ըլլալով՝ նոյն ինքնուրութիւնը
 վարեց : Աս տարեան պահաց սկիզբն անհանգիստ ը-
 լալու սկսելով՝ իր ամեն բանը կարգաւորեց, եւ ան-
 միջապէս ընդհանուր անգաղաճ մ'անուանելով՝ բու-
 ըր միարանութեան գործընդուն զարուսթիւնն անոր
 յանձնեց : Եւ աս անարուան համար վերջանուր Գո-
 ղով կ'անցըց (որն որ նաեւ մտերմ պիտ'որ ըլլայ)
 ասկից ետեւ իր խիտ ու գտնե ցաւերը զնքն ամ-
 նեին չեմ սղարցին, որոնց մէջ, ինչպէս վերը յիշեցինք,
 Մայիսի 8ին ՄՏ տարեան, իր գուշակած ատենները
 մեծաւ, այս ինչին Մարմնուց ամուսն (Մայիսի) մէջ :

Մարմնին ամուսն Արմ մեծ հանդեսութեամբ նոյն
 միարանութեան կիկեղեցին տարուելով՝ երկուրդ ի-
 րիկուր միարանութեան ընդհանրական մեծարարաց
 գեղեցկանք ինչպիսիցաւ : Աս քանակիկ մարդուս հի-
 ւանդութիւնն ու մահը ժողովուրդ ան արմին շատ մեծ
 սուղեցութիւն ըրաւ, ժամս զի չկայ մարդ՝ որն որ
 իր հիւանդութեան ատեն անոր վրայակից չըլլար եւ
 մահունէն ետքը անոր կորստեան վրայ չչափէ :

առաւ ան սննտիկէն, ուր երկուցն տակն իրբն քաւած կը կենցիկն, եւ փակից վեամափոր խորը մը մէջ, ուսկից ելլեր սպառնալից արդարեւ եր ինծի: Երկուցն ժամանակ Տոն մնացի հարցով ա. շուք: Յովհանն անուն սպասուոր մ'ալ ինծի պահապան գրաւած էր, որուն ինչ որ ըլլի նէ, աննիւն բան մը չպատմեց աս բանտորդեւթեման սրահաւանէն: Րան մըս: Երկուցն մը աս մարդը հետ սպաս. եւ, ժաւ մէ մը ետքը դարձաւ եկու' իմ' յատարան հրահանգիչս ալ մեկտից թերթով: Աս եկեղեցականն իմացայ թէ հոչար զիս իրբն սնունդը քրեյ տունը է եւ թէ փոխան արը մնցրա ինծի սցեկութեան պիտ'ար գայ եղեր: Հետեւեալ զիս իր ստուգի մնցրա եկաւ եւ զիս քրիկէն, ըսէն ու միտիտարեկն ետեւ' կաստուցաւ. որ աս սղին յարմար առնին զիս կ'ապաւտէ: Աս աստիկն ի վեր փնտաւ քիչ մը յուշուռ ու քահանան եւ մնցրա շատ անգամ ինծի սցեկութեան կու գային: Հարցաւ ալ յաճուի կու. դար, բայց ամեն մէկ անգամն զիս կը շարաբէր, եւ անոր զիս գեւաթը գրայնելովն է որ ալ աչքիս վերի գին վեր ստայայ ա. չի եղայ: Բանտարդեւթեման ժամանակը չորս տարի տեւեց, որուն մէջ բոլոր բոլոր երեք անգամ օրուն լցրը տեսայ: Եսկից աստեւեկիս օր յառաջ դահապանս զիս ասաւ մնոս տարաւ. որն որ մահան անկողնոյ մէջ պատկած էր ու քահանան ալ քովը: Կայրս ինծի քովի մը խոտը բոկէն եւ իր միտքն բարևեցեր տարին ետքը' աս սակ շրթնա իր պատկերովն մեկտեղ ձեռքս յանձնելով' մէկ քովի բայէն հոչին ասանց եւ: Եովհանն զիս դարձեալ իմ' բանտս տարաւ. կայած աչքերնով: Շատ շանցաւ. Եովհանն նորէն եկու զիս բանտէն հանց, գետնափոր ճակի մը տարաւ, ասերուս վրայ մերսպիտ. մը նեւեքով' առանց բառ մը բերնէն հանելու: Աս ճամբուն ծայրը երկուցնիս ալ գոց կատր մը ճամբը եւ քովի մ'որ թէ կատրի եւ թէ շուրեկատրի մէջ ճամբորդութիւն ընելէն ետեւ' Վերադարձ հասանք, ուր ես ինծի անձանց ժամբու մը յանձնեալս: Եսկից զիս Վերադարձի մնա զեղ մը բերելով' ձեռքս նստակ մը ասաւ. որ նոյն գեղին մարդկայականն ուղեւայ էր եւ ըսաւ որ անկից քիզի պետք եղածը կը դուրսէ: Գարտորութեան ժամանակ զեղեկներս աննեւն բան մը չսփռ, թէ իմ' նկատմանս ինչ արտաւորութիւն պիտ' ար ընեն, միայն յիշեալ զեղը հասած աստեւս անոց որ մնա կենդանադիրը վրէս կախաւած շրթնակն փրցուած էր: Տղան միայն աս բաները փան ունէր. 1. Մորը աստեւս տիկն շրթնակն. 2. Երկու տիկն զննիկ (նեկու). 3. Մեկ լանցաց ոսկի գնդասեղ եզրորդ պատկերով, 4. Արիչ սկի փորտակ մ'ալ նոյն ոսկեպատկով. 5. Զարկի մը. 6. Վրի թարթիկակ մը. 7. Երկու ձեռնակ թաշիկակ. 8. Քուրթակակ (նշարակ) մը. 9. Եղբակակ մը, որուն վրայ գրուած էր. Յիշէ բու մայրդ, զեղեկանե Գնդեպանեան: Պատանեակը հաստատեց որ ինք զեւ հարրգութիւն ասած չէ, եւ զարդիկն կարող էր զիս ան: Ինք շատ ազնուարարայ ու քաղաքավար սղոյ մը կ'ի բերայ: — Հինակա հիմակ այսչափ բան միայն ծանոթ է աս փրկանման զեղքին միայն. անունը թէ քննութիւններն ինչ պիտ' օր ցուցնեն:

Հնդկաստանի մէջ բրիտանական բանակին վեճակն աս է: Չորս Եւրոպական զորք 42,000 հոգի է (առանց համրիչու քանակ, որոնք սեղանոց հետ խառնուած են): Եւսթ միայն 13,000ը իմացու հոյն ծառայութեան մէջն է, մնացածը կը մերայեցի աւրուելեան Հնդկաստանի բնիկութեան, որն որ սակից զոս թողալու ունի տեղացիներէն 21 գասապուս (ալ) ձիտոր եւ 135 գասապուս հետեւեալ, որոնց ամենը մեկտեղ 164,385 զինուոր կ'ընէ: Եստանց միայն ունի ընկերութիւնը նաեւ 60,000է աւելի անկանն տեղացի զորք, որուն հետ համրեւթով գնդաձիգ, ասֆիթայ (սարպ), ականահաս (մուսու) եւ ուրիշ զինուորներն ալ, բովանդակը կ'ըլլայ 270,000 զորք նոյն բնիկութեան ձեռքը: Աս բաւական բազմութիւն բանակին միայն վեցերորդ մասը Եւրոպայի է, բայց բոլորին հրահանատար են 6000 անգլիացի զորաններ: Վերջին դաշտանական հաշիւներուն նայելով' նոյն բանակին տարեկան ծախսը 10 միլիոն իլլա սղեւտի կը համրի, որն որ Բրիտանական Հնդկաստանին զուտ մնա սղին կ'ենէ:

Մեզ գիցի մէջ Կաստիլիան արտաւար ընկերութեան աստեւս լցոյն համրեւթ' սննդակ տարան Մորալէն միտնէ աս ասորան Անգլիայի ու Իրլանտայի եղբրքը զփրկաստեման համրիցոյ նաւերուն թիւն ուրիշ ամեն աստեւներէ մեծ է եղեր: 1851ին որ ամեն տարիներէ աւելի աղետայի կը սեպուեր, 701

նաւ իրամ ու խորտակուած էր, իսկ 1852ին ասանկ իտեղն նաւերուն համրեւթը 1100ի հոտեր է, որոնց մէջ նաեւ 900 մարդկան կենեք կորսուած է: Եստանէն փաստական եղեր է անցեալ տարան Հոտեմբերի կէսէն ետքը մինչեւ նոյնեկնի աչի կտը, որ աստեւ 30 սրահան մէջ 200ի շուր նաւ ընկերացաւ կամ փաստեցաւ: 217 մարդու կենեքն ալ հետը փրկուողով:

Պրակտիկայի շարքին մէջ հետեւեալ հաստատեւը կը կարգուի: Արտաւար սղեւտի ստեւանի ըստեւս լցոյնը բանի մը մանրամասն տեղեկութիւններ կը հրահանուի ար. Յովհանն Լըիթոն նաւապետին վրայ, որուն ջերմաչափ մեքետրին զիսալ կ'երեւայ թէ շարժիչ զորութեանց մէջ մեծ յեղաշրջութիւն պիտ' օր ընէ: Կոչաչափութեան գալիչը ծնած է 1803ին Էուեւի մէջ: Ինք պարտիկացի մեքետրագիտութեան մասնաւոր փախար մը ցուցաւ: Եւ իր 11 ասորան հասակին մէջ փրկուեալ կանին ծանոթանալով' անոր միջնորդութեամբը գիտարական ծորտարտադրանց մէկ խմբին մէջ ընդունուցաւ: Գերման Էուեւի բանակը մանեղով' Լըիթոնին Էուեւիայի սահմանները պահպանող գլխին մէջն էր: Ինք միշտ իր մեքետրական ստեւանի պարտիկ կ'ը եւ շատ պարտիկ հասակին ի վեր բոցաչափ մեքետրայի մը դադարար ունէր մտքին մէջ: 1828ին դեղ Բնդիլա ծանորդութեան մ'ըրու ու հոն 1829ին երբոր Լիթորուէն Կանտարի եղած կ'ըլլար ծառայութեան գործակալներէն միջոցութիւն (Կոչիչ) մը գրուցու թէ մէկ ամէնէն բաւարար շարժիչապի մեքետրայ կ'ընայ զինել, ինք մեքետրայ մը յատալ բերաւ, որն որ նոյն աստեւան նայելով' արտադրի կարգի շատեմին ունէր ծածու մէջ 50 միլիոն կամ 17 փարսանի ճամբայ ընելու: Եսկից գոս իր մարտար (Propulseur), իր կիսադրական մեքետրայ, իր կենդանախար փլանը (Soaflleur centrifuge), ծոգու ճեւուարութիւնները շարժար. գործիքը, շարժարական Տեղեկաչափը (Jauge hydrostatique), իր հրաշտար (Pyrometre) եւ ուրիշ հանձնարելի գիտարար բաւական հաշիւներն իր անունը գիտնականայ մէջ: Իր ջերմաչափ մեքետրայն, որ պարտան օրս յարգութեան կատարելութեանը հասած է, ինք իսկոյն ներկայացուց Լիթոնի գիտնականներուն գրիկէ քան ասրի յատալ, բայց անոր առիկայ մեքետրային բերով որ գործածական բան չէ եւ միտնարանին մշտնջենաւոր շարժման ստեղծի սղորան վրայ հիմնեալ է: Բայց Կոչիչաւ, Կրուեւի է. Եւր (Ure), որոնք անգլիական գիտութեան երբեք իշխաններն են. ճանչցան որ աս յորմուածը գործածական է եւ Կոչիչաւ իր պարտարութեան ներքեւ ասաւ աս նոր շարժիչ ու զանկից պատուէ' Լիթոնի արտաւար ճիւղարկութեան աշխատանքն աստեւս գաստեւան մէջ Լըիթոնը շատ պատուար եղանակաւ յիշելով: Կոչիչ, որուն անունը Լիթոնին մէջ արտաւարի մեծ տեսարանին յարալ իտեանը հետ նոյնապաւ, Լըիթոնին աշխատանքն է: Լըիթոնն նաւապետը 50 տարան է, կատարեալ անձնուռ ու զորուոր ջրային կազմածքը մ'ունի. իր բովանդակ տնը կը դադրէ հոգի ու ինք իրեն կատարելագոյն աղբ եղող նկարագիր մը. իր գլխին կ'երեւայ իր մտաորական կարողութեանց իր կատարեալ զարգացումը, իր բարձր եւ դարս եղած ճակատը կը վրայ թէ ինք մտախոհ եւ իմաստասէր մարդ մըն է. իր մալերը քիչ մը ձեւորեցած են, իր սեւ ու շատ նշանակական աչքն աւելի իր մալին մէջ մտածողի քան թէ զննողի մը երեւոյթ ունի: Իր խառնուածքը ջրային ու մտքային, բայց միանգամայն փորձի մէջ ալ ինք մարդու մը սեպահան խառնուածք է: Իր մարդու սիրտան գրգռանքը մեկու ըտոր գրգռանքներն աւելի է. ասով իր յարձանակին, իր մեծ ուրուխտիկան (իր գիտնի փորձը յաշուելուն) օրն ալ շատ մարդկներուն կենեց իմայիլու միջնորդ կ'ըլլայ:

Լիթոնի մէջ 1852ին 80,484 ծնունդ եղաւ, որոնց 41,038 հոտը ծնւ էր ու 39,446ն ալ աղբիկ: Կենդանութեան թիւն էր 54,213, պարթը 27,852 երկի մարդ ու 26,271 կնիկ մարդ, պարթեւում 26,271 տեղի ծնած կը մնայ, ուր որ 1851ին ծնածները մեռնողներէն միայն 22,517 աւելի էր: Կենդանութեան խիստ մեծ մասը գետ աղայական հասակի մէջ էր գրեթէ մինչեւ 15երորդ տարի, աս կարգէ վախճանեալներն էր 25,638. Երկրորդ շատ մասն էր 15 ու 60 տարեան հասակի մէջ, որոնց թիւն ալ է 17,748, իսկ 60 տարեանէ աւելի ծեր եղողներէն 10,496 հոգի մնաւ:

Մեզ գիցի պարզ ու հասարակ գաստանց փնտալին միայն մտերս Լորտ Գաստէլ աս մանրամասն

անգլիկ թիւնեղը տուաւ: Գերման (1851ին է. դած) մարդահամարին նայելով' Անգլիայի մէջ կոչ 13,473 հրապարակական (տեղեկութեան) ու միայն ցարկուան դասաւան, որոնց կ'ըլլան 635,107 մանչ ու 480,130 աղջիկ աշխարհ: Աստեւնական մարդկներու ձևը կ'ըլլայ 29,425 գաստան 317,390 մանչ ու 322,349 աղջիկ աշխարհ: Եստանց ըստ լրին թիւը բնակչոց ինոյն հետ բաղադրողով' ամեն մէկ 8 1/2 հոգուց մէկ աշխարհ կ'իլլայ: Եստանութեան թիւը 1847ին էր 1,281,077, իսկ դաստաններուն թիւը 19,856: Աս դաստանց մնաւ ընէ գաստան է 1,046,879 իրաւաւէն, եթէ մեկու գաստանց մնաւն ալ 50,000 լրիւ սղեւտին սեղանը, բաւարար կ'ըլլայ 1,100,000 ր. սղեւտին: Աս մնաւնի մարդկն է կայուած սեղանի գրամայութեան 69,537 ր. սղեւտ. սեղանի նպատակներէ 366,823 ր. սղեւտ, սեղանի դասաւան ժողովներէն 114,109 ր. սղեւտ. դասաւանց շատեւթեւներէն 413,044 ր. սղեւտ. գնդակն տեղեկէ 83,076 ր. սղեւտ. աստեւնական մարդկներու ինքնոպար օղետութիւններէն 54,000 ր. սղ:

Գաղղիական գերմանական նահանգներուն մէջ Երասի Լիթոնիկէն քաղքին մնա արտեւսական հարրով մը ձեւերը սաստիկ շարժանքով փորձ կ'ըլլայ եւ պատեղն ալ նոյն փորձը բոլորովն յարգանքի պէս կը ցուցնէ: Գաղղիայի ներքին գործոց պաշտոնարար Գերթո (Berthot) եւ Տեյեմ (Detzem) որոնք մնա 30,000 արաւք փոխ ստակ տուաւ, որ ինչեալ տեղը ձեւարարութեան մեծ գործարար մը սղեւտ, որն որ փետրուարի մէջ ալ գրուցաւ: Լիթոնի Կոչիչ, որ նոյն գործարարին տեսուչն է, փորձի զիստ իտեանց ձեւարարին տեղեկութիւն տարով' կը հաստատէ որ փետրուարի սղեւտարարութիւնն աղէկ կ'ըլլան, եւ հաստատան յոս կը ցուցնէ որ Գուեւի մէջ 600,000 հաստ տեւն ու կարմրախոյս (ու գուեւ) բուած աղին անուշ ջրի ձեւերուն բաւական յատուցանայ ձոգերը կ'ընան գաստիլ ու անոնցով գետնուն ձեւարարութեանց թիւը շարժուի: Եստան սարտարիլի բան գործարարին ջրերն մեկտի աննեկն ետեւ' գետ հարկը հազարներով ալ նոյն գործարարին կը մնայ, որովհետեւ անոր փախներուն մէջ 11 միլիոնն աւելի նոյն ձեւերուն հաւկիթը կ'ըլլայ, որոնց 120,000ը իրենս դեպին եղբր բեւաւորեցան: Աս ամեն երեւոյթներէն կ'ընայ մտածուիլ թէ աս ձեւնց գործարարը կարգաւորակ ինքուով բանած աստեւս տարան մը մէջ ձեւայ ինչ նման բազմութիւն պիտ' օր հանէ: Ալ յուսարով օր աս արտեւսական կերպով նաեւ թառակ (Կոչիչ) եւ ուրիշ կ'ըն աղի եւ կ'ըն անուշ ջրի մէջ ձեւերն ալ կարող ըլլան աննեկն աղի ձեւը, աղի փողուն ջրեր գնելով կամ ծովու հետ հարրուակցութեան փոխներ բանալով: Արդէն զանազան տեղեր աստեւս փորձերը յարողեցան: Գերման մարդու ձեւարարութեանը շատ պարզ գործարարութեան մնէ է, իսկ յարարութեան գլխու որ պայմանն է բեղուն օրեայ հաւկիթներուն աղէկ պահպանութեանը, որովհետեւ անոր ջրին երեսն աղաւ կ'ընած աստեւ' հազարութեկ դեպքերով բերաւ որ կ'ըլլան, բայց դուրս թողարկելու ժողովներով պահուած աստեւ' ամեն մեկէն մէկ մեկ ձուկ կը փաստելու:

Միտնարար Անգլիան անուն լոպիլը համրեւթ անտարկտան մը մէջ կը ցուցնէ թէ 1736ին մինչեւ 1816երորդ տարին ձեղանի մէջ որչափ դերիկը բանուած կը տեսային, մինչեւ որ Լորտ Երասի ինչ քաղաքը գեղարկուելով' աս շարեայ փոխման մը տուաւ: Անգլիան միայն մէջ պիտ' շատ քրիստոնեայ գերի կ'որ ձեղանի մէջ' որ 500ն պակաս եղած չէր. իսկ 1766—1767ին աստեւները նոյն իտեղս գերմաներուն թիւը մինչեւ 2000 երաւ 1815ին 1450 հոգի գերի էր հոն: 1812 եւ 1819 տարիներուն մէջ ձեղանի մէջ կար 52 կոտեղիցի դերի, 625 նեպոլեոնի (Կոչիչ), 52 Կոչիցի, 24 Եստանիցի, 8 Սղեւտիցի, 372 Եստանիցի, 34 Սղեւտիցի, 285 Կոչիցի, 159 հոգի Կոչիցի քաղքին ու 19 Երգիցի:

ՄԵՐԱՅԻ ՊՐԵՍԹԻՒՆԻՐՆԵՍԵՆ

ԱՄՆՍԱ ԱՄՆՍԱՍ 21

Անգլիական 100 ընկերակ թաւր 226 1/2 արծ. Գերբ. 2 արծ.	
Եւրոպայի 100 ընկերակ Գերման 108 1/2 արծ. 1/2 արծ.	
Երասի 300 Գուեւն լրիւ արծ. 1 արծ.	
Լիթոնի 1 փառն սղեւտի 10 38 արծ. 1 արծ.	
Լիթոնի 100 փառն սղեւտի 288 1/2 արծ. 2 արծ.	
Կոչիչ 300 Գուեւն 105 արծ. 2 արծ.	
Փարիզ 300 Գուեւն 127 1/2 արծ. 2 արծ.	
Գրաստի աս Մայի 120 Գերբ. 107 1/2 արծ. 3 արծ.	
Պոլսո (Մայիսի 18) 429—430 փարս 1 արծ. 81 արծ.	